

Doctor în științe politice, cercetător științific superior la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice și Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”. Domenii de preocupare: relații internaționale, geopolitica statelor din Orientul Mijlociu și Magreb, studii de securitate, studii islamice, psihologie sociopolitică. Cărți publicate: *Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu unele state din arealul geopolitic musulman*, Chișinău, 2015.

Ruslana GROSU

SPRE DIALOGUL INTERCIVILIZAȚIONAL PRIN EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ

Actualmente științele socioumane parcurg transformări paradigmatică de percepție a fenomenelor generate de procesele globalizării și regionalizării – *multiculturalismul, transculturalismul, comunicarea și educația interculturală*. Termenul generic al acestui studiu este *dialogul intercivilizațional*, elucidat prin prisma postulatelor dialecticii, dialectica reprezentând abordarea în contradictoriu și în perspectivă a unor fenomene sau procese. Subliniem că aceasta implică dezvoltarea pornind de la o generalizare filosofică, care comportă un sens profund pentru contradicția dialectică precum că schimbarea este iminentă pentru continuitate. În jurul ideii centrale a acestui studiu vor fi articulate unele categorii filosofice în contextul fenomenelor menționate, iar sinteza anumitor contradicții își va găsi reflectare în termenul *dezvoltare*.

Fenomenul multiculturalismului, în opinie, rămâne una dintre coordonatele esențiale ale ideologiei diversității, care implică în procesul cercetărilor cele mai interesante și controversate polemici în domeniile sociopsihologiei și antropologiei, acoperind un segment îngust în cadrul științelor politice. Problematika elucidată și anumite aspecte ce rămân parțial cercetate in-

clud consecințele diversității culturale abordate prin prisma științelor politice, cu metodele și instrumentele de cercetare ale aspectelor etico-politice privind comunicarea în condițiile în care diversitatea urmează a fi conștientizată și nu impusă. În același context, ar mai fi de menționat premisele unor viziuni interculturale/ intercivilizaționale sau multiculturală limitate și profilul multiculturalismului ca o provocare pentru comunitatea internațională atât în cadrul procesului de globalizare, cât și în cel al regionalizării.

Multiculturalismul sau pluriculturalismul, cum mai este numit în literatura de specialitate, și-a consolidat în Occident o bogată tradiție teoretică și empirică. Documentele internaționale conțin materiale unde sunt stipulate doar elementele care obligă la realizarea unei analize strict prin aplicarea criteriilor calitative [1]. Abordarea acestui subiect a provocat importante dezbateri privind natura relațiilor sociale care constituie unul din reperele fundamentale ale societății moderne. Narrativele multiculturalismului se disting prin diversitate și complexitate, însă, pornind de la definirea acestui termen prin prisma experienței unor țări, este importat de a sublinia originile conceptului de multicultural-

lism. Noțiunea respectivă prinde contur în anii '60-'70 ai secolului al XX-lea ca ideologie și politică oficială în Canada și Australia, iar la începutul anilor '90 apare și pe agenda politică a SUA, mai apoi răspândindu-se în mai multe state din Europa Occidentală în contextul intensificării procesului de globalizare. Menționăm că așa state precum Canada, Australia și Suedia, ci nu SUA, după cum se susținea în cercurile politice și academice, au fost țările unde s-au elaborat primele politici și strategii de implementare a principiilor multiculturalismului. Deși punctele de plecare erau diferite, toate se reduceau la elaborarea unei legislații coerente și riguroase, racordată la imperativele conjuncturale, precum și a unor măsuri ce îmbinau particularitățile culturale cu dezvoltarea economică, politica mono/biculturală fiind înlocuită cu cea multiculturală.

Conceptul ar putea fi explicat fie prin definițiile date de dicționarele de profil, fie de unii specialiști în domeniu, însă dimensiunea sa este prea complexă pentru a fi încadrat în perimetrul acestor definiții. Mai degrabă, noțiunea s-ar plasa printre paradigmele ce vin să explice starea de lucruri și să prefigureze unele scenarii teoretice și practice de redimensionare a realității.

Exprimăm convingerea că multiculturalismul este în același timp un fenomen și un concept interdisciplinar destul de controversat, care include o serie de aspecte și operează în mai multe domenii. Conceptul respectiv poartă semnificația unei paradigme culturale pluraliste ce are drept scop să aducă o viziune nouă corespunzătoare sau contradictorie cu idealul societății și cultura diversității [2, p. 7-10]. De asemenea, fenomenul dat reprezintă un complex de idei și acțiuni ale diferitor subiecți de stat, non-governamentali, cât și mass-media, orientate spre stabilirea unei echități între diferite culturi și facilitează coexistența pașnică a reprezentanților acestor culturi pe teritoriul unui stat [3].

Într-o altă viziune, multiculturalismul este privit ca o politică direcționată spre dezvoltarea și conservarea, într-un anumit stat, regiune, dar și în întreaga lume, a diversității culturilor și, în același timp, o teorie sau ideologie care fundamentează această politică. În plus, conceptul nu trebuie confundat cu asimilarea sau fuziunea culturală, precum și procesul de transformare într-o cultură unică pentru toți. Multiculturalismul poate fi privit drept categorie ce dă o notă esențială comportamentului tolerant, pornind de la raționamentul necesității coexistenței culturilor în scopul dezvoltării și consolidării lor în contextul valorilor general-umane. Aceste idei sunt, de regulă, promovate în societățile înalt dezvoltate, unde există un nivel avansat de cultură.

Dacă anterior multiculturalismul a fost abordat în calitate de politică fundamentată pe o anumită teorie sau ideologie, atunci se arată important de menționat că acesta reprezintă, totodată, și un discurs [4, 5] care confirmă valoarea pluralismului cultural, oportunitatea și importanța diversității formelor culturale (de exemplu, etnice și rasiale). Discursul multiculturalismului este contradictoriu din moment ce sunt identificate două fațete: pozitivă (conservarea pluralismului cultural, recunoașterea și asigurarea drepturilor minorităților, eradicarea xenofobiei) și negativă (divizarea relațiilor sociale pe criterii etnice, instituționalizarea diferențelor culturale, ignorarea principiului liberal al priorității drepturilor individului).

În opinia unor politicieni, acest fenomen nu este altceva decât „o ideologie falsă și o eroare tragică a Occidentului” [6], care acceptă imigranți din alte medii culturale și religioase, ce pregătesc terenul pentru acte teroriste. Opinii similare cu cele ale înalților oficiali europeni a exprimat și V. Klaus, fostul Președinte al Cehiei, care a adus critici dure proceselor migraționale, considerându-le „un drept al maselor de a hoinări prin

lume”, în așa fel fiind „încălcate drepturile populației autohtone” [6]. Considerăm că este o viziune subiectivă, deoarece nu se ține cont de factorul care mișcă masele spre polul ce le-ar putea asigura, într-o măsură mai mare sau mai mică, stabilitate economică. Este cert că imigranții ar trebui să depună în termeni rezonabili un efort colosal pentru integrarea lor în comunitatea „adoptivă”, ca să evite atitudinile xenofobe, situația având sorti de izbândă doar în condițiile când sunt deja elaborate niște politici sociale sau, cel puțin, niște strategii.

O cercetare minuțioasă a fost efectuată de W. Kymlicka, al cărei demers cu privire la termenul *multiculturalism* a fost determinat de necesitatea de a evita confuziile terminologice ce ascund de cele mai multe ori interese politice, cercetătorul invocând o paletă vastă de forme ale multiculturalismului: *liberal, pluralist, izolaționist, cosmopolit, american, al imigranților* [7, pp. 48, 155, 274, 238-246, 252].

În literatura de specialitate, după cum susține W. Kymlicka, postulatele multiculturalismului liberal reprezintă aria de posibilă convergență, deoarece multiculturalismul liberal acceptă diversitatea grupurilor (imigranți, refugiați, minorități religioase sau grupuri culturale cu sau fără legături etnice), ce prezintă revendicări valabile nu doar referitoare la toleranță și nediscriminare, ci și la integrare explicită, recunoaștere și reprezentare în cadrul instituțiilor societale. Același autor pledează pentru ideea că multiculturalismul poate lua forma unei revizurii a programului de învățământ pentru a include istoria și cultura grupurilor minoritare, crearea unor echipe de consultanță pe problemele cu care se confruntă membrii grupurilor minoritare. Mai mult ca atât, abordarea multiculturalistă a generat digresiuni din cauza unor lacune de ordin metodologic, fapt care a erodat acest concept până la marginalizare. Cu toate acestea,

multiculturalismul reprezintă o etichetă habituală pentru „cel mai mare amalgam de oameni, culturi, și, prin urmare, de idei care reprezintă caracteristica sporită a vieții sociale” [8, p. 105].

În același sens, doar că într-un cadru spațial mai restrâns, V. Neumann consideră că regiunile rămân subordonate politicii centrului [fiind adus exemplul României - n.a.] cu impunerea unor direcții prioritare și limitarea managementului la nivel de regiune în funcție de realitățile plurilingve și multiculturale. Profilul multicultural și multiconfesional este dificil de conturat în condițiile în care este neglijat civismul și pluralismul, însă autorul susține că tradiția culturilor regionale poate contribui la depășirea crizei identitare în condițiile în care primează acceptarea tacită a diferențelor, recunoașterea Celuilalt, coabitarea interregională, și nu interesul excesiv pentru identitățile etno-lingvistică și religioasă, pentru moștenirea istorică. În opinia cercetătorului, subiectul polemicilor științifice ar trebui să constituie nu regiunile, ci conservarea și raportarea la ceea ce a fost bun în tradiția regională: recunoașterea multiculturalității ca un dat istoric, dublată de acceptarea împrumutului reciproc de valori, respectiv de interculturalitate și interconfesionalitate ca fenomene firești în lumea contemporană [9].

Teoretizând problematica abordată, în discursul poststructuralist unii autori pledează pentru promovarea multiculturalismului în cadrul statului și în afara acestuia [10, p. 213], fapt care reanimează imaginea multiculturalismului, marcată de eșecul modelului multicultural recunoscut de liderii politici din unele țări europene cum ar fi Germania, Olanda sau Italia [11]. Gradul sporit de toleranță alături de caracterul multicultural și multireligios al societății internaționale nu face decât să amplifice valoarea abordării privind interacțiunea complexă dintre ideologiile naționale, forțele sociale și politice,

precum și configurația de ansamblu a societății internaționale [10, p. 97].

În aspect politic, diversitatea cade sub incidența monopolului ideologic al două concepte: *multiculturalism* și *pluralitate*, și nu *pluralism*, după cum insistă G. Satori, citat de N. Drăgușin [12]. *Pluralitatea* sinonimă *diversității* în registrul empiric, ceea ce nu se poate spune despre *multiculturalism*, al cărui destin gravitează în jurul abstracțiunii și al ideologiei. Deja afirmația că *multiculturalismul* ca sinonim în registrul metafizic al *diversității* s-a născut în anii '60 ai secolului al XX-lea explică fenomenul sub mai multe aspecte. *Multiculturalismul* este marcat de fluxurile și refluxurile ideologice ale anilor '60, spre deosebire de *pluralitate*. Aceasta din urmă înregistrează *diversitatea* ca o stare de fapt și caută soluții la eventualele probleme, pe când *multiculturalismul* afirmă *diversitatea* ca o valoare în sine. Este acceptabilă discuția asupra triadei *diversitate – pluralitate – multiculturalism* într-un plan al dezbaterii de idei, mai ales că autorul insistă asupra faptului că „societatea internațională are nevoie de pluralitate și nu de *multiculturalism*, pentru că doar prima poate crea indispensabila comunitate politică”. [12]

Experiențele exemplificate conturează o conexiune dintre particularismul cultural și participarea activă la viața economică a statului. Specialiștii în domeniu propun un alt tip de *multiculturalism – multiculturalism integrat*, pentru care este specific faptul că „nu separă cererile sociale ale grupurilor minoritare de cererile lor culturale, și nici nevoile economice generale ale țării în cauzele sale politice și morale” [13, p. 450]. În SUA, însă, instituționalizarea *multiculturalismului* sub aspect logic urmează două coordonate: socioeconomică și identitară, care ar putea fi considerate distincte sub aspect istoric și al *diversității* contingentului protagoniștilor. În acest

context, ar fi de precizat că, pe lângă tipul integrat de *multiculturalism*, se întâlnește și un tip de *multiculturalism dezintegrat* [13, p. 451]. Nu este atât de importantă forma lui, deoarece în unele cazuri *multiculturalismul* vine să răspundă la o serie de întrebări concrete de coexistență a unor entități percepute sau care se consideră diferite.

Revenind la dezbaterea privind noțiunea *dialog intercultural*, ar fi important de menționat că acesta are la bază comunicarea dintre diferite culturi și civilizații, dar, în condițiile procesului de globalizare, această comunicare este expusă pericolului de a fi influențată de anumiți factori din exteriorul și interiorul spațiului sociocultural, astfel, unele din culturi ar pierde din originalitatea și specificul lor, iar altele ar fi asimilate.

Etimologia sintagmei *dialog intercultural* are la origine câteva elemente constitutive: componenta istorică, componenta geografică și cea culturală, toate împreună formând baza unei legături strânse între popoare și culturi de pe diferite continente. Fenomenul migrației a constituit una din premisele abordării acestui subiect la scară globală și cercetării sale de pe diferite poziții în scopul creării unei ambianțe favorabile persoanelor în căutarea unei coexistențe pașnice a culturilor și religiilor. Individul întâmpină dificultăți considerabile în cadrul spațiului existenței sale, deoarece acest cuprins depășește limitele tradiționale ale mediului său originar de formare și socializare. Situarea unui individ între două culturi produce riscul apariției unei instabilități transculturale, din motiv că între valorile specifice celor două modele culturale apare o tensiune.

Deși scopul studiului nu este examinarea *diversității* culturale în contextul globalizării, totuși, în cadrul dialogului intercultural este necesar de luat în considerație această *diversitate*, deoarece anume ea constituie componenta cultu-

rală și cea educațională în revigorarea și transmiterea unei culturi [14, p. 4]. În acest sens, ar fi de evidențiat platforma științifică a dialogului intercivilizațional, mai exact, un segment al acestuia – dialogul euro-arab. S. Yacin, citat de N. Anghelescu, este de părere că schimbarea paradigmei științifice este indispensabilă prin promovarea perspectivelor critică și autocritică asupra societății pentru a reduce fisura relațională dintre elite și mase cu adoptarea unui punct de vedere prospectiv. Raportul dintre cele menționate și dialogul cultural euro-arab rezultă din următoarea formulare a cercetătorului: „În momentul în care ne propunem să elaborăm o inițiativă civilizațională arabă, trebuie să insistăm asupra faptului că punctul de plecare al acestei inițiative îl constituie convingerea profundă a arabilor că dialogul civilizațiilor trebuie să stea la temelia elaborării unei noi ordini internaționale, care trebuie să pună pe baze raționale raporturile dintre națiuni, dintre state și dintre culturi în secolul XXI” [15].

Pe coordonata toleranței confesionale, ar fi o omitere gravă referința la relația valorilor democratice cu cele proprii islamului. În opinia lui B. Tibi, citat de C. Bennet, democrațiile prin definiție sunt pluraliste, iar reprezentății islamului politic se pot așeza la masa negocierilor cu reprezentății altor spații civilizațional-confesionale doar în condițiile în care islamul va deveni pluralist în contextul pluralismului cultural [16, p. 70]. Urmează de văzut în ce măsură ideile sunt acceptabile pentru promovarea dialogului intercivilizațional de reprezentanții mediului academic din statele lumii musulmane, mai ales că B. Tibi abordează pluralismul cultural dintr-o perspectivă cardinal opusă multiculturalismului [16, p. 193]. Citat de C. Bennet, B. Tibi consideră multiculturalismul chiar periculos din moment ce „se termină într-o aprobare de ghetouri în care nu este loc pen-

tru identitatea personală civilă și laicitatea este obiectată, unde în numele toleranței multicultural, intolerabilul devine tolerat” [16, p. 70-71].

Comunicarea și interacțiunea dintre religii și culturi constituie un fenomen ineluctabil, care poartă deseori un caracter problematic și complex. Unele efecte ale conexiunilor interculturale, ce semnaleză disfuncții în societatea contemporană, apar în urma aplicării anumitor modele dezadaptative, a unei ambiguități identitare și/sau de comportament, refuzul și percepția slabă a alterității, cea din urmă indică o calitate sau o esență a Celuilalt, însă Celălalt poate fi privit ca cineva străin nouă, precum și ca o persoană foarte apropiată [13, p. 14]. De aceea, coexistența pașnică a diferitor culturi sau religii în cadrul aceleiași societăți reprezintă, totodată, o problemă și o sfidare derutantă atât în prezent, cât și în perspectivă.

La prima vedere, lansarea ideii despre un dialog intercultural și un sistem de valori umane comune într-o lume cu aspirații eterogene și contaminată de interese mercantile ar părea prea îndrăzneță. Situația instabilă pe arena politico-economică internațională reprezintă un teren favorabil pentru activizarea violenței și corupției, creșterea nivelului sărăciei. Anume în aceste momente dificile unele societăți revin la valorile spirituale și general-umane prin a le reevalua, a le transforma în convingeri și a le implementa.

Dialogul cultural reprezintă concomitent o strategie de interogare intraculturală asupra propriilor fundamente culturale. Diverse tipuri de dialog presupun în același timp similitudini, precum și diferențe între valorile de ordin general, care contribuie la inițierea și menținerea lui. Într-un asemenea context dialogul intercultural presupune comunicarea reprezentanților diferitor culturi, care împărtășesc niște principii comune, cele din urmă constituind fundamentul

acestui dialog. De aceea, este necesară o delimitare și definire clară a noțiunii de cultură pentru a elucida eterogenitatea sa, la fel ca și omogenitatea, ultima formând esența dialogului intercultural prin valorile și convingerile comune.

Ținând cont de elaborările cercetătorilor L. Ciolan și C. Cucoș în domeniul pedagogiei interculturale [17; 18], se poate conchide că lacunele în formularea unor principii în contextul interculturalității reprezintă caracterul dificil al relațiilor în situațiile de criză. Aspectul teoretic și practic al fenomenului interculturalismului vine ca o soluție în rezolvarea mai multor probleme, deoarece presupune deschiderea spre interacțiune și schimb, reciprocitate și solidaritate obiectivă. Un mijloc indiscutabil în transmiterea și difuzarea culturii îl reprezintă educația. Educația interculturală reprezintă veriga indispensabilă în cultivarea unui dialog intercultural, deoarece prin intermediul acesteia, cultura este propagată din generație în generație, dezvoltându-se și diversificându-se continuu. Preocupările privind educația și instruirea copiilor și tinerilor născuți în afara sau pe teritoriul statului care le-a oferit statut de imigrant pe parcurs au stat la baza ideii despre faptul că „diferențele nu constituie obstacole, ci, dimpotrivă, pot să devină o îmbogățire reciprocă, cu condiția că ne putem sprijini pe ele” [13, p. 367]. Această idee susține modelul canadian al multiculturalismului, care valorifică diversitatea culturală, însă fără a implementa unele mecanisme de recunoaștere reciprocă. În contextul comunicării interculturale, cercetătoarea A. Kiriakova înscrie și învățământul universitar, care, în opinia sa, reprezintă un imperativ în condițiile în care mediul universitar nu poate fi monocultural [19, p. 93-94]. Mai mult ca atât, tezaurul cunoașterii a devenit treptat policultural datorită contribuției fiecăruia dintre gânditorii și cercetătorii care au edificat patrimoniul științific al umanității.

Potrivit opiniei cercetătoarei în domeniul științelor educației M. Abdallah-Pretceille [20], metodologia utilizată pentru instruire trebuie să pună accentul pe caracterul formativ al procesului de instruire, în așa fel sensibilizând generația tânără să revină la sistemul original de referințe, care pornește de la ei înșiși fără a fi influențată din exterior. Pornind de la ideea precum că formarea competențelor culturale în cadrul culturii de origine nu este trăită ca o alegere între mai multe posibilități, este indispensabilă precizarea contextului de percepere a lipsei acestui sentiment. Anume în procesul educației consemnarea faptelor de cultură apare ca un fenomen firesc, iar etapele de socializare în cadrul comunității proprii sunt trecute cu vederea, astfel, nu se mai conștientizează că aparența vădită constituie nu altceva decât lumea din interiorul mediului în care se adaptează.

Educația interculturală vizează o abordare mai mult pedagogică a diferențelor culturale, strategie prin care se iau în considerare specificul spiritual sau de alt gen (diferența de sex, diferența socială sau economică), evitându-se, pe cât este posibil, riscurile ce decurg din schimburile inegale dintre culturi sau, și mai grav, tendințele de atomizare a culturilor. Pe lângă faptul că dialogul intercultural vizează o abordare educațională adoptată în diverse spații socioculturale, noua abordare interculturală presupune un model participativ și este prezentată într-un studiu elaborat de Consiliul Europei. Aceasta din urmă „nu este o nouă știință, nici o nouă disciplină, ci o nouă metodologie ce caută să integreze în interogația asupra spațiului educațional datele psihologiei, antropologiei, științelor politice, sociale, ale culturii și istoriei” [18, p. 199]. Cercetarea interculturalului își are originea în perspectivele oferite de conexiunile interdisciplinare. Prin urmare, unul din elementele constitutive ale comunicării interculturale, adică educația

interculturală, vizează nemijlocit dezvoltarea unei educații a comunității în ansamblu, orientată spre spiritul recunoașterii diferențelor care există în interiorul aceleiași societăți, și eradicarea unei forme de educație pentru fiecare cultură în parte, ceea ce automat ar presupune o dificultate relațională, o izolare sau chiar stigmatizare a grupurilor culturale [21, p. 144-145].

În aspect civic, educația interculturală pentru societățile democratice constituie o opțiune cu tentă ideologică și vizează pregătirea viitorilor cetățeni în așa fel încât ei să fie apti de a face cea mai bună alegere și să se orienteze în contextele multiplicării sistemelor de valori. Adaptarea la mutația și diversitatea culturală este necesară atât pentru minorități, cât și pentru populația majoritară, în interacțiunile prezente și viitoare. De altfel, demarcația clasică între „majoritari” și „minoritari” e tot mai dificil și periculos de realizat, în funcție de multiplele perspective de referință, toți indivizii pot fi „minoritari”, racordându-se la subcoduri culturale oarecum diferite. De asemenea, sunt situații când nu se mai știe cu claritate cine este „minoritar” și cine este „majoritar” în condițiile când apare „minoritatea dominantă”.

Potrivit opiniei cercetătorului C. Cucoș, teoretizările și acțiunile privind interculturalitatea constituie o consecință a unor dificultăți relaționale apărute în situațiile de criză. Interculturalismul, ca principiu teoretic, este un răspuns specific la o problemă stringentă: „Cine spune intercultural, spune în mod necesar, plecând de la sensul plener al prefixului inter-: interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă, spune, de asemenea, dând deplinul sens termenului cultură: recunoașterea valorilor, a modurilor de viață, a reprezentărilor simbolice la care se raportează ființele umane, indivizii sau societățile, în interacțiunea lor cu altul și în înțelegerea lumii, recunoașterea importanței lor, identificarea interacțiunilor care intervin

simultan între multiplele registre ale aceleiași culturi și între diferite culturi” [18, p. 145].

Pluralismul cultural european este produsul unei istorii îndelungate și continue care implică acceptarea Celuilalt, toleranța, coexistența plurală, dar și șansa afirmării pozițiilor proprii. Acest pluralism spiritual se explică prin anumite elemente fundamentale ale culturii: curentele religioase, care au caracter transnațional, gândirea științifică, modelele și curentele artistice, ideologiile. Scopul societății moderne este de a forma la cetățeni o conștiință deschisă spre un dialog intercivilizațional. Valorile-cheie ar trebuie să se regăsească la toate etapele procesului de învățământ: aspirația către democrație, respectul drepturilor omului, al drepturilor copiilor, justiția socială, echilibrul ecologic, toleranța și pacea, tradițiile culturale etc.

Revenind la dialogul intercultural, ar fi necesar de precizat că una din componentele valorice este, totuși, cea spirituală, intensitatea căreia depinde de apartenența la una din religii, iar atitudinea interculturală facilitează apariția unei sinteze de elemente comune, ca fundament al comunicării și înțelegerii reciproce între diferitele grupuri culturale. Societatea modernă, acceptând principii precum toleranța, respectul mutual, egalitatea sau complementaritatea valorilor, va exploata diferențele spirituale și valorile locale, atașându-le la valorile generale ale umanității.

În țările în care fenomenul migrației, de care s-a amintit anterior, reprezintă o problemă, anume interculturalismul poate fi un instrument eficient în lupta contra intoleranței și xenofobiei. Deși multiculturalismul este considerat un proiect eșuat, considerăm că mai există mecanisme ca acesta să fie adaptat la noile realități geopolitice și tendințe integraționiste. Această perspectivă ar contribui la evitarea unor tendințe de dispreț și aneantizare a unor culturi minoritare, dar deosebit de interesante pentru moște-

nirea culturală a umanității. Interculturalismul este „un instrument pentru ameliorarea egalizării șanselor și a inserției optimale a populațiilor străine, europene sau nu, în viața economică și socială, punând în practică dorința de întărire a drepturilor pentru toți și, de aici, chiar dezvoltarea democrației” [22, p. 139].

Multiculturalismul de tip european prezintă un potențial tezaur în condițiile că nu diminuează sau anulează identitatea fiecărei culturi, ci se poate converti într-un veritabil interculturalism. Acesta din urmă reprezintă un principiu care vizează instaurarea modelelor de comunicare, de schimb, de conexiune între multiplele modele culturale, evidențiind diferite modalități de gândire și coduri expresive, prin consolidarea conștiinței de contrast. Însăși conștiința identității culturale se fortifică prin depășirea mediului cultural, ale cărui valori cu greu mai pot fi percepute în propria cultură.

O viziune diametral opusă ideii multiculturalismului este expusă de G. Sartori în lucrarea „Pluralismo, Multiculturalismo e Estranei: Saggio sulla Societa Multietnica”, unde autorul este preocupat de problema cât timp societatea pluriculturală va fi în stare să primească străini care nu vor s-o recunoască fără a se dezintegra într-un sfârșit. Interesul fundamental al cercetătorului este firesc și pornește pentru a contura un răspuns mai larg privind comunitatea musulmană din Europa. În plus, G. Sartori își propune să elucideze ce anume blochează integrarea comunității musulmane în așa-zisa ofertă identitară a societății deschise occidentale, raționamentele fiind construite pe antiteza pluralism-multiculturalism. De fapt, în viziunea lui G. Sartori, multiculturalismul devine cauza principală pentru eșecul de integrare a migrantilor musulmani în Europa [23, p. 16-23].

Un comentariu asupra viziunilor lui G. Sartori a fost elaborat de O. Manea, care susținea că

pluralismul acceptă și încurajează diversitatea culturală [24]. Însă, pluralismul dezvoltă un spațiu social care afirmă toleranța și predispoziția pentru recunoaștere reciprocă. Aparent, interacțiunile și cooperarea dintre reprezentanții diferitor culturi în scopul valorificării unei cauze comune sau a unui avantaj public, însă realmente, în spațiul public, cei mai vizibili rămân oamenii, pe care se cuvine să fie tratați ca indivizi independenți față de orice grup de apartenență culturală. În viziunea unor experți, pluralismul societății liberale urmează a fi perceput ca un exces de conexiuni între individ și comunitatea politică, capabile să traverseze orice nivel de identitate intermediară etnică și religioasă. Societatea pluralistă reușește să constituie un spațiu public, cetățeanul devenind parte a unei rețele de raporturi politice, neutre în aspect cultural și care debordează cadrul religios sau etnic. Cercetătorul exprimă convingerea că societatea pluralistă nu respinge formele de apartenență care afirmă un anumit specific cultural, însă le „privatizează”, orientându-le spre sfera privată [24].

În opinia lui G. Sartori, multiculturalismul, dimpotrivă, deformează logica pluralistă a societății deschise, ba chiar o inversează, pentru că prioritatea să devine grupul de apartenență culturală [23, p. 22]. Fenomenul multiculturalismului eronează diferența, consolidând-o în același timp, însă condiționându-l pe cel care aparține unei minorități culturale să reflecteze asupra relațiilor cu ceilalți în termeni de „noi” și „ei”. Pluralismul reprezintă spațiul public din perspectiva cetățeanului neutru, indiferent față de diversitatea culturală, în timp ce multiculturalismul operează cu clivajele fundamentale între „noi” și „ei”. Rezultatul acestei ultime tendințe, după cum susține G. Sartori, este ca să se ajungă la o mentalitate de asediu, la minorități care se simt oprimate de majoritate [23, p. 22]. Efectul este o fragmentare a comunității pluraliste în

„substraturi de comunități închise și omogene”. Prin urmare, societatea multiculturaliștilor devine una a clivajelor consolidate, în care etnia, religia contează mai mult decât cetățenia.

În urma studiului efectuat, se ajunge la concluzia că la toate aceste probleme trebuie să se răspundă într-o manieră atentă și nuanțată, ținând cont de interacțiunea dintre culturile autentice, iar pentru armonizarea relațiilor interculturale, în contextul dialogului intercivilizațional, este indispensabilă promovarea succesiunii valorice prin comunicare și educația interculturală. Așadar, valorificarea diferențelor culturale și a valențelor dialogului intercivilizațional este absolut necesară, pornind de la potențialul uman insuficient explorat în mai multe aspecte.

Referințe bibliografice:

1. Catană, Vitali. *Identități distorsionate în Republica Moldova*. http://www.contrafort.md/2003/110/656_4.html. [vizitat la: 23.04.2019].
2. Глостанова, М. В. *Проблема мультикультурализма и литература США конца XX века*. Москва: ИМЛИ РАН „Наследие”, 2000. 400 с.
3. *Multiculturalism*. http://virlib.eunet.netwin/metod_materials/jdictionary/?xsl=article.xslt&id=a119. [vizitat la: 06.11.2014].
4. Низамова, Лилия Равильевна. *Мультикультурализм*. Федеральный образовательный портал. Экономика Социология Менеджмент. <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/127521.html>. [vizitat la: 25.04.2019].
5. Малахов, Владимир. *Культурный плюрализм versus мультикультурализм*. http://www.ruthenia.ru/logos/number/2000_5_6/2000_5-6_01.htm. [vizitat la: 10.02.2015].
6. Grosu, Ruslana. *Fenomenul multiculturalismului în societățile democratice contemporane*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2007, nr. 1-2, pp. 74-76.
7. Kymlicka, Will. *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*. Chișinău: ARC, 2004.
8. Jensen, Lloyd, Miller, Lynn H. *Global Challenge. Change and Continuity in World Politics*. Harcourt Brace College Publishers, 1997.
9. http://www.observatorcultural.ro/Regiunea-si-crisele-identitare-contemporane*articleID_31543-articles_details.html. [vizitat la: 01.04.2019].
10. Burchill, Scott. Linklater, Andrew. *Devetak Richard. Donnelly Jack. Theories of International Relations*. 5th Edition. London: Palgrave Macmillan, 2013.
11. *Multiculturalismul: soluție salvatoare saudezastu national*. <http://www.zdg.md/editia-print/social/multiculturalismul-solutie-salvatoare-sau-dezastu-national>. [vizitat la: 29.04.2019].
12. Drăgușin, Nicolae. *Criza modelului multicultural*. În: Idei în dialog, Nr. 1 (52), ianuarie 2009, p. 26-27.
13. Ferreol, Gilles, Jucquois, Guy. *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*. Iași: Polirom, 2005.
14. *Du dialogue euro-arabe. Exigences et perspectives*. Conférence pour le dialogue des cultures. Le discours de James Kimberley, Paris, 15-16 juillet 2002. Organization Arabe pour l'Education, la Culture et les Sciences, 2003.
15. Anghelescu, Nadia. *Dialogul euro-arab: exigente și perspective*. http://www.observatorcultural.ro/Dialogul-euro-arab-exigente-si-perspective*articleID_10525-articles_details.html. [vizitat la: 28.04.2019].
16. Bennett, Clinton. *Muslims and Modernity: Current Debates (Comparative Islamic Studies)*. London: Bloomsbury Academic, 2005.
17. Ciolan, L. *Pași către școala interculturală*. București: Corint, 2000.
18. Cuceș, Constantin. *Pedagogie*. Iași: Polirom, 1996.
19. Кирьякова, А. В. *Аксиологические императивы университетского образования в контексте глобализации*. В: Современные Научные Технологии, 2005, № 8, p. 93-94.
20. Abdallah-Pretceille, M. *La pedagogie interculturelle: entre multiculturalisme et universalisme*. <https://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/9835.pdf>. [vizitat la: 28.04.2019].

21. Dasen, Pierre, Perregaux, Christian, Rey, Micheline. *Educația interculturală*. Iași: Polirom, 1999.

22. Bouchez, Eric, Peretti, Andre. *Ecoles et cultures en Europe: Une enquête Savoir-Livre (Les Cahiers de Savoir-Livre)*. Paris: Belin, 1990.

23. Sartori, Giovanni. *Pluralismo, Multiculturalismo e Estranei: Saggiosul la Societa Multietnica*. Milano: Rizzoli, 2000.

24. *Societatea deschisă și dușmanul său recent multiculturalismul*. <http://www.revista22.ro/societate-deschisa-si-dusmanul-sau-recent-multiculturalismul-4156.html>. [vizitat la: 23.01.2015].

Spre dialogul intercivilizațional prin educație interculturală

Rezumat. Studiul elucidează unele analize privind dialogul intercultural, care reflectă un amplu schimb de opinii științifice și politice asupra diferitor fenomene și noțiuni precum multiculturalismul, transculturalismul, valorile, comunicarea interculturală și educația. Acest tip de comunicare vizează promovarea și consolidarea respectului pentru diversitatea culturală și religioasă în rândul indivizilor și grupurilor din diverse țări. Dialogul intercultural reprezintă necesitatea unor medii colective mici și mari, cu referire la un concept mai profund decât diversitatea și poziția lor grație acestui dialog. Conștientizarea valorilor reprezintă un element important atunci când o verigă a sistemului care asigură echilibrul dintre politic, economic și social duce la o disfuncționalitate gravă. Această cercetare consolidează opinia că esența conceptelor abordate nu limitează dimensiunea valorii, însă afirmația respectivă este valabilă doar pentru persoanele care au deja o educație axiologică matură.

Cuvinte-cheie: dialog intercivilizațional, multiculturalism, interculturalism, valori, grupuri culturale, educație interculturală, dezvoltare.

Toward intercivilizational dialogue trough intercultural education

Abstract. The paper elucidates certain analysis of intercultural dialogue, which reflects a complex exchange of scientific and political views on various phenomenon and terms such as multiculturalism, transculturalism, values, intercultural communication and education. This type of communication is aimed to promote and to strength the respect for cultural and religious diversity among individuals and groups belonging to different countries. The intercultural dialogue represents the need of small and large collective environments, concerning to a more profound concept of diversity and their position due to this dialogue. The awareness of values represents an important element that appears when its weakest link of the system, which ensure the political, economic and social balance, leads to a serious dysfunction. This research reinforces the view, that the approached concepts don't limit the dimension of value, but this assertion assumes only people who have already a mature axiological education.

Keywords: intercivilizational dialogue, multiculturalism, interculturalism, values, cultural groups, intercultural education, development.